

Un somriure inoblidable

La professora de la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat de Vic Francesca Bartrina, un referent en els estudis literaris de gènere, va morir l'any 2014. La filòloga dona nom a uns premis de final de grau

Vic

Mireia Marcó i Rebeca Molero

Cabells morens molt arrissats i un somriure permanent definien a Francesca Bartrina. Sempre somreia, amb llavis i ulls francs, també amb la resta del cos. “Tot allò que feia sempre amanit amb un somriure únic, irrepetible i indescriptible que inundava cada lloc on ella era o participava”, afegeix l'amiga i companya de feina Pilar Godayol. Encomanava la seva felicitat, la vitalitat que la feia semblar incansable, la tendresa i la tenacitat que la caracteritzaven. Una dona eficient, que prioritzava el diàleg davant qualsevol situació a la vida. “Era una dona atractiva, una dona que ho tenia tot” diu Lydia Brugué.

Nascuda el 1968 a Serinyà (Pla de l'Estany), Francesa Bartrina era una amant de la literatura, del teatre i sobretot, de la vida. Quan va emmalaltir, el treball “era la seva manera de recuperar-se, d'esgarrapar la vida a la malaltia” explica Montse Gatell, filòloga i professora. Víctima d'un càncer de pit, va morir el 2014 a Banyoles, però tot i les circumstàncies va afrontar la malaltia amb una valentia increïble, que va fer que fins al seu final no deixés mai de donar classes i fer recerca.

“Conèixer-la personalment va ser com col·lidir amb una força tel·lúrica. No es podia suportar sense emoció tanta vitalitat, tanta força, un somriure tan ampli i permanent”, defineix Montse Gatell, que va conèixer-la quan ja estava malalta. La Francesca era una persona generosa que transmetia el seu amor pel coneixement, la recerca i mostrava respecte pels estudiants. La tenacitat i el caràcter lluitador eren trets que la caracteritzaven i que no va perdre en cap moment. “Era una persona “brillant”, l'adjectiu que ella aplicava a altres persones i iniciatives. Irradiava intel·ligència i energia al seu voltant” explica la seva amiga i companya Eva Espasa.

Les persones que la van tractar en l'àmbit més personal la defineixen com divertida, afectuosa i que, “en l'entorn més íntim podia compartir amb sinceritat la tristesa o la inquietud pel mal pronòstic, però feia un esforç per mostrar-se entusiasta”, explica Espasa. “Una mare

Francesca Bartrina en una imatge de febrer de 2001

“excel·lent” (una paraula que ella deia molt!) i una persona increïble. Parlava molt perquè tenia molt a dir, però també sabia escoltar als altres i la convertia en una gran companya i amiga”, diu Lydia Brugué.

Una part molt important de la seva vida que integrava en tots els aspectes va ser la literatura, que per ella significava la bellesa. Una lectora àvida que passava cada hora que podia llegint a llocs agradables i envoltada de natura, que la va portar a dedicar-s'hi plenament. “T'he deixat uns llibres al caseller”, li deia una i moltes vegades a la Caterina Riba, “els llibres i el coneixement en general eren per ella quelcom que prenia sentit quan es compartia”, segueix la professora de la

Universitat de Vic. “Sovint deia “Primer la vida, després la literatura”, davant qualsevol projecte que l'entusi-

Va dedicar la tesi doctoral a Caterina Albert, per reivindicar-la com a escriptora

asmés, i no fos estrictament acadèmic. Tanmateix, aquesta dicotomia era ben falsa en ella, perquè hi abocava energies idèntiques en tots dos aspectes”, explica Espasa.

Francesca Bartrina va ser des de l'any 1996 professora de Traducció i Interpretació a la Universitat de Vic, on va

transmetre la passió per la literatura a estudiants i professors. El treball era la seva manera d'estar activa intel·lectualment. “Una superdona, superpotent”, diu Mireia Canals, professora a la Universitat de Vic que quan la va conèixer, la Francesca li va dir: “podem escollir on vivim, però també fer quilòmetres per anar a treballar”. Vic per ella, era molt més que una feina. “Una gran professional, una dona compromesa amb tot allò que feia i amant de la literatura i la traducció, i gran defensora dels drets de les dones”, afegeix Lydia Brugué, professora de Traducció a la universitat on la Francesca va dur a terme gran part de la seva trajectòria professional. O com explica Marcos Cánovas “era una

dona ràpida, eficient i anava sempre directa a la resolució dels problemes”. El mateix diu Gatell d'una dona amb la qual no calia parlar-ne massa per arribar a un acord ràpid, propostes clares i el diàleg era prioritari. “Era fàcil”, culmina la filòloga.

Dirigia el Centre d'Estudis Interdisciplinaris de la Dona, i amb la visibilització d'aquesta figura, com diu Miquel Pujol, professor a la Universitat de Vic, va ser una de les primeres acadèmiques que es va marcar com a objectiu de recerca aquest enfocament, que seria central en tota la seva carrera professional, tant en els estudis, com en la tasca de recerca i la docència. “Era una feminista convençuda que havia dedicat moltes pàgines a parlar de les dones escriptores, dels personatges femenins, de la visibilització de les dones creadores, de la relectura dels clàssics amb perspectiva de gènere... La seva tesi doctoral n'és un exemple clar”, explica Montse Gatell. La tesi la va dedicar a l'obra de Caterina Albert (Víctor Català) per reivindicar-la com a escriptora, de la qual n'era una especialista i havia fet servir fragments dels textos per presentar a congressos que colpien fortament al públic. Va treballar també sobre l'obra literària de Virginia Woolf i les adaptacions fílmiques, amb una perspectiva de gènere.

Aquesta forma de situar-se en el món a través de la perspectiva de gènere va fer que tot el seu treball i la seva consciència amb relació a la dona fos integrada i ben acollida per la Universitat de Vic (d'aquí neix el Premi Francesca Bartrina al millor Treball de Final de Grau amb perspectiva de gènere) i pel país, convertint-se en una referència catalana dels estudis literaris de gènere. “Avui dia es parla molt de “perspectiva de gènere”. La Xesca la portava “de sèrie”, argumenta Eva Espasa.

Com explica Pilar Godayol, la seva “germana ideològica”, juntes van compartir lectures de feministes estrangeres com Simone de Beauvoir, Hélène Cixous i Juliet Mitchell, així com de Catalunya com Maria Aurèlia Capmany, Maria-Mercè Marçal o Montserrat Roig. “Teníem molts projectes conjunts relacionats amb el feminisme català i estranger que la seva mort van estron-

car”, relata la seva companya.

Quan va posar-se malalta va ser més propera i dedicada a les coses importants, havent recapacitat sobre l'ordre de les prioritats de la vida. No es considerava malalta, i per això va seguir fent classe, fent recerca i treballant fins al final. “Vaig veure com canviava físicament, es va aprimar i tossia, però ella estava allà, ferma, dedicada, amb projectes de futur, preocupada per la Càtedra Unesco, per les classes i per la recerca”, explica Carme Sanmartí. De fet, dos anys després de la seva mort, va ser publicat *The Routledge Handbook of Translation Studies*, un manual indispensable pels estudiants de Traducció que va ser coeditat amb Carmen Millán, exprofessora de la Universitat de Birmingham. Una mostra evident de què tan ella com la seva obra, segueixen vives.

Va incorporar el càncer de pit i els seus processos en el seu àmbit d'estudi, obrint així una nova línia d'investigació que molts encara segueixen. Fins al darrer moment va ser una persona plena de vida, que treia forces d'on semblava que no n'hi podia haver, lluitant per les seves ganes de viure i convertint-se en una millor persona. Una prova que mostrava la seva passió per la feina va ser que “no va voler agafar la baixa fins a la fase terminal de la malaltia, quan ja no hi havia més remei”, recorda Miquel Pujol. “M'ha ensenyat que viure amb el convenciment que la vida és un regal, converteix la vida en un regal. Cada minut de la vida. Torna”, conclou Montse Gatell.

Porteu-me llibres

Eva Espasa

Coordiadora del grup de recerca Traducció Audiovisual, Comunicació i Territori UVic

“Porteu-me llibres”, aquest va ser l'últim encàrrec que la Francesca, la Xesca, ens va fer a les amigues de la Universitat de Vic, quan la vam anar a veure a Banyoles el maig del 2014. “Porteu-me llibres, sisplau”. Ella, que tants llibres havia regalat, ara ens en demanava. Li vam portar de bon grat els llibres *De Nador* a Vic, i *Petjades de Nador*, de l'escriptora Laila Karrouch, d'origen amazic i arrelada a Vic. Amb aquesta tria intentàvem resumir la complicitat compartida, amb Vic, amb l'escriptura de dones i amb la interculturalitat.

Els llibres van ser el teló de fons de la complicitat acadèmica i humana que vam compartir a la Universitat de Vic amb la Francesca Bartrina les persones que la vam conèixer i treballar amb ella. Per paradoxal que sembli, el dia a dia de la vida acadèmica no deixa gaire temps per parlar de llibres per amor a l'art, ni en el nostre àmbit, el de les humanitats. Tanmateix, els projectes compartits ens ho facilitaven: el treball dins la col·lecció de llibres feministes *Capsa de Pandora*, d'Eumo Editorial i el CEID; la investigació sobre catalanes rellevants del segle XX dins el GETLIHC...

En les assignatures compartides, de traducció teatral o audiovisual, vam assumir amb il·lusió el repte d'estrenar la docència i la recerca en aquests àmbits en els nous estudis de Traducció i Interpretació a la UVic-UCC. En les classes de doctorat que vam impartir, el fet d'intercanviar lectures ens permetia compartir no només què llegíem, si no com ho llegíem.

Recordo, dels articles acadèmics que em passava la Xesca, el seu subratllat fort, decidit, amb anotacions al marge, fetes amb la seva cal·ligrafia personalíssima. Aquestes marques al text, al meu entendre, mostraven una lectura àvida, que dialogava amb sinceritat amb les idees dels llibres.

Que consti que sé que ara parlo en una biblioteca, i que no s'espanti ningú: no vull fer una crida subversiva perquè tothom subratlli els 110 llibres que inauguren aquest fons, preciós i necessari. Només vull fer notar com el subratllat que han fet altres persones ens acosta, una mica, a la seva manera de llegir, i dialoga amb la nostra pròpia lectura.

Com llegim? Des d'on llegim? Aquest tema va sortir en una classe que vaig impartir la setmana passada. La reflexió ve a tomb perquè la classe era en el màster d'estudis de gènere, en una assignatura que havia creat i impartit la Francesca Bartrina, juntament amb Teresa Cabruja. Comentàvem un text de

la crítica feminista Diana Fuss que tracta justament de com llegim: nosaltres llegim els textos, però també els textos ens llegeixen a nosaltres. Com a lectores, en primer lloc, construïm el que llegim, perquè llegim aportant-hi tot el nostre bagatge vital i literari. Però també, en segon lloc, el fet de llegir ens transforma. Ens construeix. Revisc aquest doble vessant transformador de la lectura en repassar les lectures compartides tants anys amb la Xesca.

L'actitud de Francesca Bartrina, fos davant de la feina, la literatura o la vida, era, en primer lloc, escoltar, atentament i amb sinceritat, el que han dit les altres persones i després incorporar-hi les aportacions pròpies amb generositat.

“Primer la vida, després la literatura”, exclamava la Xesca davant de qualsevol projecte que l'entusiasmés, i que no fos estrictament acadèmic. Tanmateix, la dicotomia vida-literatura era ben falsa en ella, perquè llegia, i escrivia, amb avidesa, i perquè la seva vida va estar puntuada en tot moment per la literatura.

(fragment d'un text llegit arran de la inauguració del fons Francesca Bartrina, a la Biblioteca de Banyoles, dedicat als estudis de gènere, l'1 de març de 2016).